

منابع استرس، تحلیل رفتگی و میل به بازنشستگی در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران

ازدر احمدی^۱، دکتر حسن محمدزاده^۲، دکتر میر حسن سید عامری^۳

۱. مربی دانشگاه آزاد اسلامی ارومیه

۲ و ۳. استادیار دانشگاه ارومیه

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۸/۳/۱۹

تاریخ دریافت مقاله: ۸۷/۹/۲۳

چکیده

هدف مطالعه حاضر، تعیین منابع استرس، عوامل تحلیل رفتگی، میزان میل به بازنشستگی و تعیین ارتباط این متغیرها با یکدیگر در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران بوده است. نمونه آماری این تحقیق را تعداد ۸۶ داور حرفه‌ای فوتبال ایران که در سال ۱۳۸۶ در لیگ برتر و دسته یک فوتبال داوری می‌کردند، تشکیل داده‌اند. برای جمع‌آوری داده‌ها از فرم مشخصات فردی (سن، سابقه داوری، و میزان تحصیلات) پرسشنامه زمینه‌یابی منابع استرس، تجدید نظر شده برای داوران فوتبال ایران، پرسشنامه تحلیل رفتگی و میل به بازنشستگی استفاده شد. داوران شرکت کننده در کلاس توجیهی کمیته داوران فوتبال، پرسشنامه را تکمیل کردند. روش آماری تحلیل عامل اکتشافی، چهار عامل مرتبط با (عملکرد فنی، تعارضات بین فردی، ارزیابی و فشار زمان) با محاسبه ۶۵/۳۷ درصد واریانس را به عنوان منابع مهم استرس داوران آشکار ساخت. ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن ارتباط معنی داری بین عوامل استرس زا با تحلیل رفتگی نشان داد. با این وجود، اکثر داوران میل به ادامه داوری را گزارش کردند. در مجموع، میزان استرس کلی و تحلیل رفتگی داوران در سطح متوسط به پایین بود.

کلیدواژه‌های فارسی: منابع استرس، تحلیل رفتگی، میل به بازنشستگی، داور حرفه‌ای فوتبال.

مقدمه

قضاوت، یک شغل مهیج و فشارآور است. داوران اغلب آماج حملات تماشاگران آشوب طلب، مربیان آشفته و ورزشکاران ستیزه جو قرار دارند. بی جهت نیست که قضاوت را مترادف با جنگ می‌دانند، زیرا داوران به خاطر آشوب تماشاگران و پرخاشگری بازیکنان در معرض آسیب‌های جدی و حتی مرگ قرار دارند. به عنوان مثال، در سال ۱۹۶۴ طی یک بازی فوتبال در شهر لیما در پرو، یک سوت جنجال برانگیز منجر به نزاعی شد که طی آن ۳۰۰ نفر از جمله داوران آن بازی کشته شدند. یا در سال ۱۹۶۹، در بازی نهایی جام جهانی فوتبال آمریکایی بین هندوراس و السالوادور که به یک جنگ فوتبال مبدل شد، هزاران نفر از جمله داوران آن مسابقه آسیب دیدند. بنابراین ماهیت نشاط آمیز ورزش و بار کنترل هیجانات مربیان، ورزشکاران و تماشاگران بر تنش و استرس زا بودن داوران یک مسابقه می‌افزاید.

لازاروس^۱ (۱۹۹۶) معتقد است: استرس از تعامل بین نیازهای موقعیتی، ارزیابی و پاسخ‌های فرد به این نیازها ناشی می‌شود (۱). لیونتال^۲ (۱۹۹۳) نیازهای مختلف، ارزیابی و شدت منابع استرس منتخب بر افراد را مورد تأکید قرار می‌دهد (۲). جونز و هاردی^۳ (۱۹۸۹) نیز پیشنهاد می‌کنند هر فرد باید طبیعت منابع استرس، نیازهای شناختی آن و ویژگی‌های شخصی را مورد توجه قرار دهد (۳). سلیه^۴ (۱۹۷۴) در تعریف استرس می‌گوید: استرس یک پاسخ غیر اختصاصی است که بدن در مقابل درخواست‌هایی که با آن مواجه می‌شود، از خود نشان می‌دهد.

یکی از تعاریف تحلیل رفتگی ورزشی که در مفاهیم ورزشی به طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد، از تئوری اسمیت^۵ (۱۹۸۶) در چارچوبی از مدل روانی - شناختی وی ناشی می‌شود. او اظهار داشت حالت عاطفی منتج شده از سطوح بالای استرس که بر جنبه‌های مختلف زندگی فرد فشار وارد می‌کند، نتایج رفتاری و روانی ناهنجاری را باعث می‌شود. او تحلیل رفتگی ورزشی^۶ را به عنوان عقب نشینی روانی، عاطفی و جسمانی از یک فعالیت ورزشی ناشی از تجارب استرس که قبلاً برای او لذت بخش بود، تعریف می‌کند (۴). به طور تخصصی، ریدیک^۷

1. Lazarus
2. Levental
3. Jones & Hardey
4. Seley
5. Smith, R. E
6. BurnoutAthletic
7. Raedeke, T. D

(۱۹۹۷) به این تعریف چنین اضافه می‌کند: آن حالت، عناصری از واماندگی بدنی و عاطفی را شامل می‌شود که پیشرفت‌های مرتبط با ورزش را کاهش می‌دهد و باعث ضعف در عملکرد ورزشی می‌شود (۵، ۶). مبتلایان سندروم تحلیل رفتگی دارای سه ویژگی عمده هستند، که عبارت‌اند از: الف- خستگی جسمی و روانی ب- کاهش توانایی در انجام فعالیت‌های روزانه ج- منفی بافی یا همان حالتی که فرد ارزش چندانی برای امور قایل نیست و قضایا را کم اهمیت تر از همیشه می‌بیند (مسلج و لیتر ۱۹۹۷)^۱ (۷، ۸).

در سال‌های اخیر، مطالعاتی در مورد شناخت منابع استرس داوران انجام شده است. تیلور و دانیل^۲ (۱۹۸۷)، پنج منبع استرس را بنابر پاسخ‌های داوران فوتبال انتاریو به پرسشنامه زمینه‌یابی منابع استرس^۳ به عنوان منابع مهم استرس، مشخص کردند. این منابع شامل ترس از عدم موفقیت، ترس از صدمه بدنی، تعارضات بین فردی، فشار زمانی و تعارضات با همکاران بود (۹). همچنین گولد میث و ویلیامز^۴ (۱۹۹۲)، برای داوران والیبال و فوتبال، پنج منبع استرس استرس را نشان دادند. محققان در این تحقیق به جای عامل تعارضات بین فردی از بدرفتاری‌های کلامی استفاده کرده بودند (۱۰). رینی^۵ (۱۹۹۹)، برای داوران بسکتبال، پنج منبع: عملکرد، نبود شناخت، ترس از آسیب بدنی، تعارضات بین فردی و فشار زمانی را مشخص کردند (۱۷). استی وارت^۶ (۱۹۹۸)، برای داوران والیبال دانشگاهی نیز نتایج مشابه با نتایج رینی (۱۹۹۵) به دست آورد (۱۲). تزورباتزویس^۷ (۲۰۰۵)، ارزیابی عملکرد را نیز در کنار سایر عوامل، به عنوان منبع استرس در داوران هندبال مورد بررسی قرار داد. در این تحقیق به ترتیب، عوامل مرتبط با ارزیابی، ترس از آسیب بدنی، تعارضات بین فردی و ترس از شکست به عنوان منابع استرس بودند (۱۳). دورسچ و پاسکوویچ^۸ (۲۰۰۷)، با تعیین تجارب استرس زا در بین تعداد ۴۲۱ داور حاکی روی یخ کانادا با شش سطح مختلف از درجه داوری، نشان داد که بحث‌های ستیزه جویانه، مشکل کار کردن با داوران همکار و مقابله و برخورد با مریبان به عنوان مهم‌ترین منابع استرس در تمامی سطوح داوران وجود داشتند (۱۴). از آنجا که تحقیقات ذکر

1. Maslach, C., & Leiter, M. P
2. Taylor, A.M & Daniel, J.V
3. Sources of officials stress survey
4. Goldmith, P.A & Williams, J.M
5. Raieny, D.W
6. Stewart, M.J; Ellery, P
7. Tsorbatzoudis, H. Kaissidis-Rodafinos, A
8. Dorsch, KD; Paskevich, DM

شده، منابع استرس مختلفی را نشان داده‌اند و تفاوت‌های فرهنگی بین داوران ورزشی آشکار شده (۱۵،۱۶) و راهبردهای مقابله‌ای و عملی متفاوتی برای انواع مختلف استرس زها پیشنهاد شده است (۲) به نظر می‌رسد که نیازهای روان‌شناختی داوران، زیاد و متفاوت باشد. چندین تحقیق نیز برای تعیین ارتباط بین استرس، تحلیل رفتگی و میل به بازنشستگی در رشته‌های مختلف ورزشی انجام شده است. در پژوهش رینی (۱۹۹۵)، روی تعداد ۷۸۲ داور بیسیال و سافتبال، ترس از عدم موفقیت، فشار زمان و تعارضات بین فردی پیش‌بین‌کننده تحلیل رفتگی و میل به بازنشستگی بودند ولی سن و تعارضات فرهنگی چنین نقشی نداشت، تحلیل رفتگی نیز پیش‌بین‌کننده میل به بازنشستگی بود (۱۸). رینی (۱۹۹۹) همچنین در داوران بسکتبال نشان داد که عملکرد، فشار زمانی و تعارضات بین فردی پیش‌بین‌کننده تحلیل رفتگی، و سن و تحلیل رفتگی، از متغیرهای پیش بین کننده میل به بازنشستگی می‌باشند. (۱۹). هاردی و رینی (۱۹۹۹)، با بررسی این متغیرها روی داوران راگی، نشان دادند که فشار زمانی و تعارضات بین فردی، پیش بین کننده تحلیل رفتگی، و سن و تحلیل رفتگی پیش‌بین‌کننده میل به بازنشستگی هستند (۲۰).

درباره استرس و عوامل تحلیل رفتگی و میزان میل بازنشستگی در داوران فوتبال ایران تحقیقی انجام نشده است. با تعیین این عوامل و ارتباط آنها با یکدیگر، مسئولان داوری فوتبال، روان‌شناسان داوری، و خود داوران بهتر می‌توانند عوامل استرس زا و تحلیل دهنده را کنترل کنند و کاهش دهند. هدف از تحقیق حاضر، تعیین عوامل استرس، تحلیل رفتگی و میزان میل به بازنشستگی در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران می‌باشد.

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی بوده و به صورت پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق را کلیه داوران فوتبال حرفه‌ای ایران که در سال ۱۳۸۶ در لیگ برتر و دسته یک فوتبال داوری می‌کردند، تشکیل داده‌اند. از این جامعه، تعداد ۸۶ داور که در کلاس توجیهی داوری کمیته داوران فوتبال در شانزدهم مرداد ماه ۱۳۸۶ شرکت کرده بودند، به عنوان نمونه آماری به صورت نمونه در دسترس و داوطلبانه و شامل جامعه آماری بوده‌اند. محدوده سنی داوران ۲۸-۴۳ سال با میانگین ۳۵/۹۰ و انحراف معیار ۴/۵۲؛ محدوده تجربه داوری در لیگ برتر و دسته یک آنان ۱-۱۶ سال با میانگین ۶/۹۶ سال و انحراف استاندارد ۴/۳۹ و میزان تحصیلات داوران ۲۳/۳ درصد دیپلم، ۲۷/۹ درصد فوق دیپلم، ۳۹/۵ درصد لیسانس و ۹/۳ درصد فوق لیسانس یا دانشجوی این مقاطع بوده است.

برای جمع آوری داده‌ها از فرم مشخصات فردی (سن، سابقه داوری، و میزان تحصیلات)، پرسشنامه زمینه‌یابی منابع در استرس که تیلور و دانیل (۱۹۸۷)، آن را اعتباریابی کرده‌اند (۹) استفاده شد. در تحقیق حاضر، با استفاده از نظرات داوران برجسته کشور، مسئولان کمیته داوری و استادان برجسته روان‌شناسی ورزشی در پرسشنامه زمینه‌یابی استرس، چندین تغییر، تعدیل، ترکیب و یا چند مورد به پرسشنامه اصلی اضافه شد و در قالب ۲۰ سؤال از داوران خواسته شد تا شدت تأثیر موقعیت‌های استرس‌زا را در مقیاس ۴ امتیازی تعیین کنند. پرسشنامه تحلیل رفتگی شامل تعداد ۱۳ آیتم (مقیاس ۴ امتیازی)، توسط تیلور و دانیل (۱۹۸۸) از پرسشنامه تحلیل رفتگی ماسلاچ تعدیل شده است و موارد آن بیانگر شدت و نوع احساسات منفی و مثبتی است که داوران آن را تجربه کرده‌اند. میل به بازنشستگی (مقیاس ۵ امتیازی) نیز همچون تحقیقات قبلی با یک سؤال که در آن میل به ادامه داوری را در یکی دو سال آینده می‌پرسد، سنجیده شد. برای آزمون سؤالات تحقیق، روش تحلیل عامل اکتشافی و ضریب همبستگی پیرسون و اسپیرمن مورد استفاده قرار گرفت. کلیه آزمون‌ها با سطح اطمینان آماری ۹۵ درصد، و آلفای بحرانی ۰/۰۵ انجام شد.

در شانزدهم مرداد ماه ۱۳۸۶ و در محل کلاس‌های توجیهی، با همکاری مسئولان کمیته داوری، از داوران خواسته شد تا در صورت تمایل در این تحقیق شرکت کنند. داوران ابتدا فرم رضایت‌نامه را تأیید، و سپس فرم مشخصات فردی را تکمیل کردند. محقق در مورد پرسشنامه‌ها، هدف از تکمیل آنها و داشتن اطمینان از محرمانه بودن داده‌ها، به داوران توضیحاتی ارائه کرد. سپس از آنان خواسته شد تا بدون صرف وقت اضافی برای هر سؤال، پرسشنامه زمینه‌یابی منابع استرس و تحلیل رفتگی را پر کنند. در نهایت فرم‌ها و پرسشنامه‌های تکمیل شده از آنان دریافت گردید.

نتایج

برای تعیین عوامل مهم و اساسی منابع استرس داوران، از روش آماری تحلیل عامل اکتشافی استفاده شد. معیار کایرز، میجر، الکین^۱ برابر ۰/۷۰۳ و آزمون بارتلت^۲ برای داده‌ها برابر با ۵۱۵/۶۹ به دست آمد که در سطح (۰/۰۱) معنی دار بود. برای بررسی اعتبار عاملی پرسشنامه، روش تحلیل عناصر اصلی با چرخش واریماکس روی داده اولیه اجرا شد. استخراج

۱. Keiser- Meyer- Olkin

۲. Bartlett's test of sphericity

عامل اکتشافی، چهار عامل با محاسبه ۶۵/۳۷ درصد واریانس را نتیجه داد. با استفاده از تحقیقات قبلی انجام شده توسط پرسشنامه زمینه‌یابی منابع استرس، عوامل مرتبط با عملکرد، تعارضات بین فردی، ارزیابی و فشار زمانی برای فاکتورهای استخراج شده نام‌گذاری شدند (جدول شماره ۱).

جدول ۱. میانگین، انحراف استاندارد، eigen value و درصد واریانس عامل‌ها

عامل‌ها	M	SD	Seignes	% variance
عملکرد فنی	۱/۷۱	۰/۹۵	۸/۰۳۷	۴۰/۱۸۳
تعارضات بین فردی	۱/۰۳	۰/۹۰	۲/۰۱۱	۱۰/۰۵۷
ارزیابی	۱/۵۸	۱/۰۲	۱/۷۱۹	۸/۵۹۴
فشار زمان	۱/۲۹	۰/۹۳	۱/۳۰۸	۶/۵۴۲

ماتریس عامل‌های چرخش یافته عاملی، ۱۹ آیت‌م را بارگیری کرده و یک آیت‌م به دلیل بارگیری کم، حذف شده است. (جدول شماره ۲)

جدول ۲. ماتریس عامل‌های چرخش یافته‌ی عاملی

فشار زمانی	ارزیابی	تعارضات بین فردی	عملکرد فنی	SD	M	آیتم‌های استرس زا
			۰/۹۲۴	۰/۹۵	۲/۰۴	عدم تمرکز کافی و از دست دادن کنترل مسابقه
			۰/۷۱۵	۰/۷۷	۲/۰۲	اتخاذ تصمیمات اشتباه در موقعیت‌های مبهم
			۰/۶۲۹	۰/۸۳	۱/۹۷	ضعف در هماهنگی با تیم داوری
			۰/۵۹۲	۰/۸۹	۱/۰۴	رفتارهای پرخاشگرانه تماشاگران
			۰/۵۸۱	۰/۸۷	۱/۳۷	درگیری بدنی و لفظی با بازیکنان و مربیان
			۰/۴۸۴	۰/۹۳	۱/۸۸	داوری مسابقات مهم و حساس
		۰/۸۸۴		۰/۹۱	۰/۹۳	مقابله با بازیکنان بد دهن
		۰/۷۹۸		۰/۸۷	۰/۹۵	اعتراضات کلامی بازیکنان و مربیان
		-۰/۵۹۲		۰/۹۲	۱/۲۳	حضور مسئولان نظارت و ارزیابی در حین مسابقه
	-۰/۸۱۰			۰/۹۴	۱/۳۲	اعتراضات کلامی بازیکنان و مربیان
	-۰/۶۷۴			۱/۱۱	۱/۳۴	انتقادات نامناسب رسانه‌ها از عملکرد داوری
	-۰/۵۱۶			۰/۹۱	۱/۹۷	ارزیابی نادرست مسئولان نظارت و ارزیابی
	-۰/۴۶۸			۱/۰۶	۱/۶۵	مشکلات امنیتی پس از مسابقات
۸۳۰				۰/۸۳	۱/۱۳	انتظارات اطرافیان در صرف وقت بیشتر با آنان
۷۱۲				۰/۹۲	۱/۶۰	به جای داوری انجام مسابقات در زمان نامناسب از روز
۷۰۷				۰/۸۶	۱/۱۳	ترس از آسیب بدنی و نبود مربی بدنساز
۱۶۵۸				۱/۰۳	۱/۲۷	پوشش مسابقات توسط رسانه‌های سمعی و بصری
۱۶۱۳				۱/۰۱	۱/۲۳	ناسازگاری داوری با تأمین نیازهای خانوادگی
۱۶۰۶				۰/۹۸	۱/۵۱	ناسازگاری اجتماعی داوری با مطالبات شغلی
حذ				۰/۸۴	۱/۱۶	برخورد شخصی با بازیکنان و مربیان

جدول شماره ۳ بیانگر آن است که مورد " اکثر بازیکنان و مربیان، داوران را به صورت شایسته حمایت نمی‌دانند" با میانگین ۱/۹۵ بیشترین و مورد " من در حین داوری، با آرامش کامل از عهده موقعیت‌های هیجانی برمی‌آیم" با میانگین ۰/۱۸، کمترین میزان در تحلیل رفتگی داوران گزارش شده اند

جدول ۳. داده‌های مربوط به آیتم‌های تحلیل رفتگی داوران

SD	M	آیتم‌های تحلیل رفتگی
۱/۰۱	۰/۷۶	بعد از مسابقات، از لحاظ عاطفی و هیجانی احساس تحلیل رفتگی می‌کنم
۰/۹۷	۰/۵۱	داوری مرا از لحاظ عاطفی، سخت دل می‌کند
۰/۸۸	۰/۶۷	به‌عنوان یک داور احساس می‌کنم که به‌خوبی مورد احترام قرار می‌گیرم
۰/۹۶	۱/۳۰	بعد از مسابقات، از هر لحاظ احساس خستگی می‌کنم
۰/۸۹	۰/۷۶	به‌عنوان یک داور بسیار احساس پرتوانی می‌کنم
۱/۰۳	۱/۰۶	داوری برای من یک منبع فشار است
۰/۸۹	۰/۵۵	من از قبل، برای بازی‌های بعدی احساس خستگی می‌کنم
۰/۸۹	۰/۱۸	در حین داوری، من با آرامش کامل از عهده موقعیت‌های هیجانی برمی‌آیم
۰/۸۳	۰/۹۵	احساس می‌کنم که برای داوری آفریده شده ام
۰/۹۹	۱/۰۴	به‌خاطر داور بودنم، نفوذ کمی در بین بازیکنان و مربیان دارم
۱/۰۱	۰/۶۷	به‌راحتی می‌توانم یک جو آرام‌بخشی با بازیکنان به‌وجود آورم
۰/۸۱	۰/۶۷	رفته رفته با انجام داوری احساس بی‌هودگی و پوچی می‌کنم
۱/۸۶	۱/۹۵	اکثر بازیکنان و مربیان، داوران را شایسته حمایت نمی‌دانند.
۰/۹۵	۰/۸۴	جمع

از تعداد ۸۶ داور در این تحقیق، فقط ۱۲ داور میل به بازنشستگی و بقیه، موكداً تمایل به ادامه داوری دارند (جدول شماره ۴).

جدول ۴. داده‌های مربوط به میل به بازنشستگی داوران

سؤال	گزینه‌ها	حتماً داوری خواهم کرد	احتمالاً داوری می‌کنم	مطمئن نیستم داوری کنم	احتمالاً داوری را نخواهم کرد	حتماً داوری را رها خواهم کرد
تا یکی دو سال آینده، باز هم داوری خواهم کرد	۷۰ داور	۴ داور	۳ داور	۳ داور	۶ داور	

جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که بین همه عوامل استرس زا و استرس کلی با تحلیل رفتگی آنان ارتباط معنی داری وجود دارد.

جدول ۵. نتایج ضریب همبستگی بین تحلیل رفتگی و منابع استرس

متغیرها	عملکرد فنی	تعارضات بین فردی	ارزیابی	فشار زمان	استرس کل
تحلیل رفتگی	**۰/۷۴	**۰/۲۴	**۰/۳۸	**۰/۳۰	**۰/۵۳

نتایج روش آماری ضریب همبستگی پیرسون (سن و سابقه داوری با استرس کلی و تحلیل رفتگی) و اسپیرمن (سطح تحصیلات با استرس کلی و تحلیل رفتگی) نشان می‌دهد که بین هیچ کدام از متغیرهای سن، سابقه داوری و میزان تحصیلات با استرس کلی داوران، ارتباط معنی داری وجود ندارد، اما سابقه داوری با تحلیل رفتگی آنان ارتباط مستقیم معنی داری دارد.

جدول ۶. نتایج ضرایب همبستگی بین متغیرها

متغیرها	سن	سابقه داوری	سطح تحصیلات
استرس کلی	-۰/۰۴	-۰/۱۸	-۰/۲۲
تحلیل رفتگی	۰/۱۵	**۰/۳۷	۰/۰۷

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از تحقیق حاضر، تعیین منابع استرس، تحلیل رفتگی و میل به بازنشستگی در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران بوده است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به روش عاملی اکتشافی، چهار عامل عملکرد فنی، تعارضات بین فردی، ارزیابی، و فشار زمانی را به عنوان منابع استرس در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران آشکار ساخت. از بین آیتم‌های مشخص شده به عنوان منابع استرس در داوران، آیتم‌های عدم تمرکز کافی و از دست دادن کنترل بازی، اتخاذ تصمیمات اشتباه در موقعیت‌های بحرانی، ضعف در هماهنگی بین تیم داوری، به عنوان استرس زاترین آیتم‌ها بودند، هر سه مورد از این آیتم‌ها مربوط به عملکرد فنی داوران است. انگیزه موفقیت در امر داوری موجب می‌شود که داوران به عملکرد داوری خود بیشتر توجه کنند، بنابراین نیاز به برگزاری کلاس‌ها و انجام آموزش‌های مبتنی بر عملکرد فنی داوران ضروری به نظر می‌رسد.

چندین آیتم نیز به عنوان آیت‌های ضعیف در استرس داوران وجود داشتند که بیشتر مربوط به تعارضات بین فردی در آنان می‌باشند. این آیت‌ها عبارت‌اند از: مقابله با بازیکنان بد دهن، اعتراضات کلامی بازیکنان و مربیان و رفتارهای پرخاشگرانه تماشاگران. احتمالاً سطح فرهنگی ورزشکاران، مربیان، و تماشاچیان و علاقه‌مندان ورزشی به واسطه فرهنگ‌سازی‌های مناسب توسط ارگان‌های مربوطه، بهتر شده است.

عامل عملکرد فنی به عنوان مهم‌ترین عامل استرسی در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران مشخص شده است. تقریباً در اکثر تحقیقاتی که قبلاً روی رشته‌های مختلف ورزشی انجام شده، این عامل به عنوان عامل مهم استرسی وجود داشته است. (۱۱۰ و ۹، ۱۳ و ۱۸ و ۲۱). احتمالاً داوران در تمامی رشته‌های خاص، در مورد نحوه عملکرد خود دقت و وسواس بیشتری نشان می‌دهند تا به عنوان یک داور خوب مطرح شوند.

تعارضات بین فردی نیز به عنوان عامل استرس در داوران رشته‌های مختلف ورزشی نشان داده شده است. در تحقیقات به عمل آمده توسط افرادی همچون تیلور و دانیل (۱۹۸۷) این عامل در داوران فوتبال انتاریو؛ رینی (۱۹۹۹) در داوران بسکتبال و تزورباترودیس (۲۰۰۵) در داوران هندبال یونان ظاهر گردیده است (۵، ۱۳، ۹). با این وجود، در مطالعاتی که روی داوران والیبال توسط گولدمیث و ویلیامز (۱۹۹۲)، و در داوران بیسبال و سافتبال توسط رینی (۱۹۹۵) انجام گردیده، این عامل به عنوان منابع استرس ظاهر نشده است (۶، ۷). در این زمینه، به انجام تحقیقات بیشتری روی داوران رشته‌های مختلف مورد نیاز است تا اینکه معلوم شود چرا در اکثر داوران فوتبال در مقایسه با سایر رشته‌ها، تعارضات بین فردی به عنوان عامل استرس وجود دارد.

در این تحقیق، عامل ارزیابی نیز جزو عوامل استرسی بود که در داوران حرفه‌ای فوتبال ایران وجود داشت. در اکثر تحقیقات قبلی این عامل نادیده گرفته شده است. تنها تزورباترودیس (۲۰۰۵) در داوران هندبال یونان این عامل را مورد ارزیابی قرار داده و جزو عوامل استرسی داوران هندبال مشخص کرده است (۱۳). عامل فشار زمانی، در برخی از تحقیقات قبلی همچون تیلور و دانیل (۱۹۸۷) روی داوران فوتبال انتاریو، گولدمیث و ویلیامز (۱۹۹۲) در داوران فوتبال و والیبال، رینی (۱۹۹۵) در داوران سافتبال و بیسبال، استی وارت و اللری (۱۹۹۸) در داوران والیبال، و رینی (۱۹۹۹) در داوران بسکتبال به عنوان عوامل استرس‌زا نشان داده شده است (۵، ۶، ۷، ۸، ۱۳).

تحلیل رفتگی کلی داوران، که بیانگر شدت نوع احساسات منفی و مثبت تجربه شده در داوری است، با میانگین ۰/۸۴، پایین بود. از بین عوامل مختلف، عامل "احساس می‌کنم برخی از

مربیان و بازیکنان، داوری را شایسته حمایت نمی‌بینند^۱ با میانگین ۱/۹۵ به عنوان اثرگذارترین عامل گزارش شد. منبع فشار و استرس بودن داوری برای داوران با میانگین ۱/۰۶، و نفوذ کمتر در بین بازیکنان و مربیان به خاطر داوری با میانگین ۱/۰۴، به ترتیب از دیگر عوامل اثرگذار بودند. بررسی ارتباط بین تحلیل رفتگی و استرس داوران نشان داد که بین این متغیرها، ارتباط مثبت و معنی دار بالایی وجود دارد. نتایج چندین تحقیق قبلی روی داوران رشته‌های مختلف همچون بسکتبال، سافتبال و بیسبال و راگبی نیز چنین ارتباطی را نشان داده بودند (۱۸ و ۱۹ و ۲۰). بنابراین، احتمالاً توجه بیشتر به منابع و عوامل استرس‌زا می‌تواند در کاهش تحلیل رفتگی داوران مؤثر باشد. با وجود گزارش چندین عوامل استرس‌زا و تحلیل رفتگی توسط داوران، موكداً ميل به ادامه داوری در بین آنان وجود دارد و تنها تعداد ۹ داور از این جامعه، میل به بازنشستگی داشته‌اند. عامل سن و میل به پیشرفت فردی و شغلی و منبع درآمد بودن را نیز می‌توان از علل عدم میل به بازنشستگی ذکر کرد. ضریب همبستگی بین برخی از ویژگی‌های فردی داوران همچون سن، سابقه داوری و سطح تحصیلات با استرس کلی و تحلیل رفتگی، فقط ارتباط مثبت و معنی داری بین سن و تحلیل رفتگی را نشان داد.

بنابر نظریه سلسله مراتبی نیازهای مازلو^۱، افراد نیازمند احساس عزت نفس و خودشکوفایی هستند. آنها می‌خواهند شناخته شوند و به خاطر تلاش‌هایشان مورد قدردانی قرار گیرند. بنابر نظریه انگیزش^۲، افراد نیازمند برخورداری از تشویق و پاداش برای تلاش‌هایشان هستند. آنها می‌خواهند بدانند که به‌خاطر اشتغال به کار، پول خوبی به‌دست خواهند آورد و به مقدار زیادی از فواید عاطفی و مالی بهره‌مند خواهند شد (۲۲). در این تحقیق، عوامل استرس‌زای مرتبط با عملکرد فنی و ارزیابی نمره میانگین بیشتری نشان دادند. همچنین عواملی همچون "احساس می‌کنم برخی از مربیان و بازیکنان، داوری را شایسته حمایت نمی‌بینند"، "منبع فشار و استرس بودن داوری"، و "نفوذ کمتر در بین بازیکنان و مربیان به خاطر داوری"، از مهم‌ترین عوامل تحلیل رفتگی بودند. بنابراین، نظریه سلسله مراتبی نیازهای مازلو در مورد استرس و تحلیل رفتگی داوران، تأیید می‌شود.

با در نظر گرفتن نتایج تحقیق ویلز و شیفنمز^۳ (۱۹۸۵)، که عواملی را به عنوان سطوح استرس‌زاهای در طول زندگی طبقه‌بندی کرده (۲۳)، عواملی همچون تعارضات بین فردی و فشار زمانی داوران را می‌توان در این سطوح در نظر گرفت. بنابراین، آگاهی و درگیر شدن

1. Maslow's Hierarchy of Needs theory
2. Motivation theory
- 3- Wills & shiffmans

روان‌شناسان داوری از عوامل و موقعیت‌های استرس زا و تحلیل رفتگی داوری در رشته‌های مختلف ورزشی، می‌تواند در زمینه مشاوره با داوران در جهت کمک به برآورده ساختن نیازهای روانی و اجتماعی و توسعه و بهبود کیفیت داوری مفید باشد.

منابع:

1. Lazarus, R. S., & Launier, R. (1978). Stress related transactions between person and environment. In Pervin, L. A. & Lewis, M. (Eds.) Perspectives in interactional psychology (pp.130-147). New York: Plenum.
2. Leventhal, K. A., Suls, J. (1993). Hierarchical analysis of coping: evidence from life-span studies. Attention and avoidance. 71-99
3. Jones, G., & Hardy, L (1989). Stress and cognitive function in sport Journal of Sport Science, 7, 41-63
4. Smith, R. E. (1986). Toward a cognitive-affective model of athletic burnout. Journal of Sport psychology, 8, 36-50
5. Raedeke, TD; Smith, AL. (2001). Development and Preliminary Validation of an Athlete Burnout Measure. Journal of Sport & Exercise Psychology . Vol. 23, no. 4
6. Raedeke, T. (1997). Is athlete burnout more than just stress? A sport commitment perspective. Journal of sport and Exercise psychology, 19, 396-417
7. Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. Annual Review of Psychology, 52, 397-422.
8. Maslach, C. (1998). A multidimensional theory of burnout. In C. L. Cooper (Ed.), Theories of organizational stress (pp. 68-85). Oxford, U.K.: Oxford University Press.
9. Taylor, A. H. & Daniel, J. V. (1987). Sources of stress in soccer officiating: An empirical study. First World congress of science and football, (pp. 538-544).
10. Goldsmith, P. A., & Williams, J. M. (1992). Perceived stressors for football and volleyball officials from three rating levels. Journal of Sport Behavior, 15(2), 106-118.
11. Rainey, D. W. (1999). Sources of stress, Burnout, and Intention to Terminate among Basketball Referees. Journal of Sport Behavior, 22(4), 578-588.
12. Stewart, MJ & Ellery, P. (1998). Sources and magnitude of perceived psychological stress in high school volleyball officials, perceptual and Motor Skills, 87. pp. 1275-1282

13. Tsorbatzoudis, H. Kaissidis-Rodafinos, A. (2005). Sources of stress among Greek team Handball Referees: Construction and Validation of the Handball officials of stress survey. *Perceptual and motor skills*, 100, 821-830
14. Dorsch, KD; Paskevich, DM (2007). Stressful experiences among six certification levels of ice hockey officials. *Psychology of Sport and Exercise* Volume 8, Issue 4, July 2007, Pages 585-593
15. Anshel, M. H., & Weinberg, R. S. (1995). Sources of acute stress in American and Australian basketball referees, *Journal of Applied Sport Psychology*, 7, pp. 11-22.
16. Kaissidis-Rodafinos, A, Anshel, M. H., & Sideridis, G. (1998). Sources, intensity, and responses to stress in Greek and Australian basketball referees. *International Journal of Sport Psychology*, 29(4), 303-323.
۱۷. مهرعلیزاده، یدالله (۱۳۸۴). روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های آماری و آزمون فرضیه در علوم اجتماعی و مدیریت با نرم افزار SPSS در محیط ویندوز. تهران: انتشارات آبیژ.
18. Rainey, D. W. Hardy, L. (1999). Sources of stress, burnout and intention to terminate among rugby union referees. *Journal of Sports Sciences*, 17(10), 797-806
19. Rainey, D. W. (1999). Sources of stress, burnout, and intention to terminate among basketball referees. *Journal of Sport Behavior*, 22(4), 578-590.
20. Rainey, D. W. (1995). Stress, burnout, and intention to terminate among umpires. *Journal of Sport Behavior*. 18 (3), 312-323
21. Rainey, D. W., & Winterich, D. (1995). Magnitude of stress reported by basketball referees. *Perceptual and Motor Skills*, 81(3 Part 2), 1241-1242.
22. Maslach C, Jackson S (1986). *Maslach burnout inventory manual*. Palo Alto, California, Consulting Psychologist Press
23. Wills, T.A., & shiffman, S. (1985). *Coping and substance use: A conceptual framework*. Orlando: Academic press, Inc.